

mohácsi csata lezajlott, s a faragott jelek segítségével könnyebben megjegyezhetők az egymással szemben felálló magyar és török sereg vezetői. A hősi halált halt magyar férfiak alakja között egyetlen női emlékjelet találunk, Kanizsai Dorottyaét, akinek alakját Samu Géza min-tázta fába. Babits Mihály róla írt sorait is olvashatjuk: „Mint a sötét asszony a mohácsi téren, / úgy jár a felejtés köztünk, és egyenként / elhantolja halottainkat.”

Elmesélhetjük a gyermekeknek, mire vállalkozott ez az asszony 500 esztendővel ezelőtt, elindulhatunk velük azon az úton a siklói vár felé, amelyen a szekerekkel a sebesülteket szállították (...) Bizonyos vagyok abban, hogy egy ilyen helyszíni történelemóra után Mohács és a hozzá kapcsolódó szereplői megmaradnak fiataljaink emlékezetében.

Zika Klára

Batthyány Kázmér, Siklós „várura”

A kissé patetikusan hangzó címből adódik a kérdés, feudális katonaeMBER volt-e gróf Batthyány Kázmér (Pozsony, 1807 – Párizs, 1854), vagy polgárosodó mágnás, akinek politikai karrierje csúcspontjait ellenzékiisége jelentette: 1839-től szereplése a reformországgyűléseken, elnöki tiszte az Országos Védegyletben 1844-től, vezérfőispánsága, országos kormánybiztos-sága Baranyában, az északi várbán és délvidéken, majd külügyminisztersége az 1849-es Szemere Bertalan féle kormányban a szabadságharc idején. A modern értelemben vett kül-ügyminiszterek sorában ő az első.

Civil ember volt, a Batthyány család hercegi ágából. Fivére Gusztáv a „jó testvér”, aki a ma-gyar politikai életben alig vett részt, a hercegi címet majd ő kapja meg. Kázmér, fivérével el-lentétben, a reformmozgalomban, majd a szabadságharcban markáns szerepet vitt, mint „ci-vil”, kormánybiztosként katonai szerepeket is vállal, függetlenül a nemzetőrségben betöltött ezredesi rangjától.

Mit jelentett Batthyány Kázmér életében Siklós és a hozzá tartozó uradalom a várral együtt, amelynek már régen nincs védelmi feladata, át is építették kastéllyá? A vár már csak lakóhelyet jelentett a Batthyányak számára, illetve a siklói uradalom igazgatási központja, amely 1848-ban jutott ismét és utoljára védelmi szerephez. És vajon milyen szerepet játszott és játszik Batthyány személye Siklós, a korabeli mezőváros, illetve a jelenlegi város életében?

Batthyány Kázmérnak az ország egyik leggazdagabb mágnásának tulajdonát képezték a fivérével kötött osztrályos egyezség után a siklói uradalom mellett a hasonló nagyságú bics-kei, kisbéri, somodori uradalmak Magyarországon, Szlavonszki Brod, Ozail és Grobnik Hor-vátországban. Mindegyik birtokközpontban kastély, esetleg egykori várból átépített kastély volt. Nem beszélve most a fivérével való közös birtoklás idején Némétújvárról, Németszent-mihályról, Rohoncraól, Körmenről, Hantosraól, Úszögrről és Mozsgórról.

A birtokosok nem éltek folyamatosan Siklóson. Egyik birtokközpontból mentek a másikba, abban az esetben, ha éppen nem a bécsi palotában, Milánóban, Károlyvárosban, az ország-gyűlések idején Pozsonyban, vagy valahol máshol laktak. De Siklói tartózkodásukról is van-nak adatok. A két fivér a szomszédos Harsányi-hegyen – ismereteink szerint – kőbe vésette neveit, ezt azonban ma már nem sikerült megtalálni.

Fiatalságuk éveire esik a harkányi termásvíz hasznosításának kezdete, a település fürdőjel-legének kialakítása. A termásvíz gyógyhatásának megállapítása, a fürdő terveinek kialakítása majd megvalósítása mindkettőjük életében jelentős élménynek számíthatott. Kázmér későbbi közéleti tevékenységében is szerepelt a fürdő, mint helyszín. A leglátványosabb és a legnagyobb szabású eseményre 1845-ben került sor, amikor Batthyány Kázmér a Pécsert tar-tott Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 6. Kongresszusának résztvevőit meghívta siklói birtokára, Harkányba, illetve a siklói várba, ahol fogadást adott tiszteletükre. A résztvevők kocsik százaival vonultak Pécsről Harkányba, illetve Siklóra, ahol az előadások mellett ökö-rsütés, hordócsapolás emelte a hangulatot. A látványosság fokozására Batthyány a Szársomlyón óriási máglyát rakatott, amit a sötétség beállta után meggyújtottak, imitálva egy tűzhányó kitörését.

Batthyány Kázmér mecénási tevékenységének egyik kiemelkedő színfoltja Vörösmarty Mihály anyagi támogatása. A költő 1847 májusában Siklós várának vendégszeretétét is élvezte, amit feleségének írt levelében meg is örökített: „Mióta itt vagyok, csaknem mindig kocsin ültem. Megjártuk egy nagy részét a gyönyörű uradalomnak s ma is csak két óraker délután érkezünk haza. Első nap öt óraker Mohácsra értünk a gőzhajón, onnan kilencz óraker, még aznap Siklóra kocsin s most itt tanyázunk egy hatalmas régi várban, mely egy magas sziklára építve felemelkedik az egész vidéken. Innen látni körös-körül a most is szépen virító rónaságot, a szép Harsányi-hegyeket, a híres búcsújáró Gyűdöt, a Harkányi fürdőt, s sétálunk az első emelettel egymagasságú széles bástyákon, melyek két végét egy-egy régi Batthyány-ágyú ékesíti.”

Miután Batthyány Kázmér 1838-tól kezdődően fivérével anyagilag független lett, és a politikai ellenzék egyik jeles résztvevőjévé vált, Siklós városhoz fűződő kapcsolatát egyre jobban a politikai események határozták meg. Az első ilyen jellegű a Védegyletbe kötődik. Siklóson 1845-ben megalakult az Országos Védegylet Vidéki Fiókja. A szervezők az uradalom tisztjei közül kerültek ki, csakúgy, mint a pécsi fiókegyesület esetében. A Széchenyi István nevéhez fűződő selyemgyártás elősegítésére a vár egyik bástyájában selyemgombolyítót létesítettek.

Siklós mezőváros életében Batthyány földesúri tevékenységének legkiemelkedőbb eseményét az 1847-ben kötött örökváltás-szerződés (örök határ egyezség) jelentette: „Siklós Mező Város határa, földjei, rétjei, és közös legeltetési joga oly zavarban és bizonytalanságban voltak (1847. január 1-jéig – FM), hogy e végett folytonos panaszok, perek, és patvarkodások voltak az említett Város, földes Uraság, sőt még a szomszéd helység lakosaival is. Hogy mind ezen panaszok megszűnjenek, a birtok tulajdon tisztába jöjjön és ezek alapján a józan gazdálkodás minden oldalról előmozdíthatson, de végre hogy a szorgalom és ipar serkentésére az örök váltás és a fenn említett Siklós Mező Város közönsége és németújvári gróf Batthyány Kázmér mint örökös földesúr között megtörténhessen (...) érett megfontolás után örökre, és megmásíthatatlanul egyeztünk meg.” – tartalmazza az elért kívánt célt szerződés bevezető része.

A nyomomkövethető kapcsolatok további eseményei már az 1848-as polgári forradalommal és szabadságharcral függnek össze. Batthyány Kázmért az Első Felelős Magyar Minisztérium Baranya főispánjává nevezte ki. Batthyány a döntés születésének idején Pozsonyban tartózkodott, ahol az országgyűlésen fejtett ki figyelemre méltó tevékenységet, többek között az úrbériség felszámolását is sürgetve, amit az 1848-as március – áprilisi törvények ki is mondtak. Készült baranyai utazására, ennek részeként intézkedett bútorainak hajón Mohácsig, onnan fogatolt erővel Siklóra történő szállításáról. Minden bizonnyal a várban kívánt berendezkedni, és ügyeit is jórészt itt kívánta intézni. Beiktatásakor Pécsen, a megye összes falvai és városai népképviselőinek jelenlétében fogalmazta meg nézeteit. Azért gyűltünk össze, jelentette ki, „hogy először léptessük életbe és biztosítsuk mindörökké mindenkinek különbség nélkül az igaz szabadság, a törvényes egyenlőség, s az önkormányzás élvezetét.” Személyét polgárként kérte elfogadni. Egy korábbi megfogalmazása szerint „az aristocratai rangkorság ködeiből” kívánt leszállni. Batthyány tevékenysége és személyisége a siklósiakra valószínűleg kedvező volt.

Az első népképviselői országgyűlési választási eljárás idején – 1848. május-június – Batthyány Kázmér Siklóson lakott. A Siklósi Országgyűlési Választó Kerületben, amelynek nagy részén uradalmának községei feküdtek, egyik uradalmi mérnöke korteskedett Batthyány mellett, aki nem kívánt képviselő lenni. Egy másik baranyai választókerületben ennek ellenére megválasztották, megbízását azonban nem fogadta el. A siklósi választókerületben közismerten Táncsics Mihály kapott megbízást, aki ekkor már Batthyányt politikai ellenfélnek tekintette, annak ellenére, hogy korábban dicséretétől voltak tele írásai. A kialakult helyzethez hozzátartozik, hogy Táncsicsot 1846-ban Szlavonszki Brodban a Batthyány birtokon bűjtatták, hogy ne tudják letartóztatni. A radikális Táncsics felfogásának változását az úrbériség eltörlését kimondó törvény hiányosságai váltották ki. Batthyány, aki az örökváltás kérdésében korábban úttörőként szerepelt, most az örökváltásról szóló törvény visszamenőleges hiánya, a királyi jövedelmek és a borkilenced kérdésének megoldatlansága miatt szembe került egykori úrbéreseivel. Táncsics szította is ellene a hangulatot. „Gróf Batthyány Kenteknek semmi más, mint szomszédjuk. Ő közte, s Kentek között megszűnt minden viszony örökre” – idézték népgyűléseken Táncsics szavait kortesei. A június 20-án tartott választáson Batthyány jelölése fel sem merült. A gondokat az új parlament sem tudta megoldani, emiatt Táncsics népszerűsége is

hanyaglatni kezdett. Panaszlevelek érkeztek hozzá. „Hallja Kend Tánácsic! – szól a legjellemzőbb megszólítása. „... Kendtek aligha ismét rá nem akarnak bennünket szedni”.

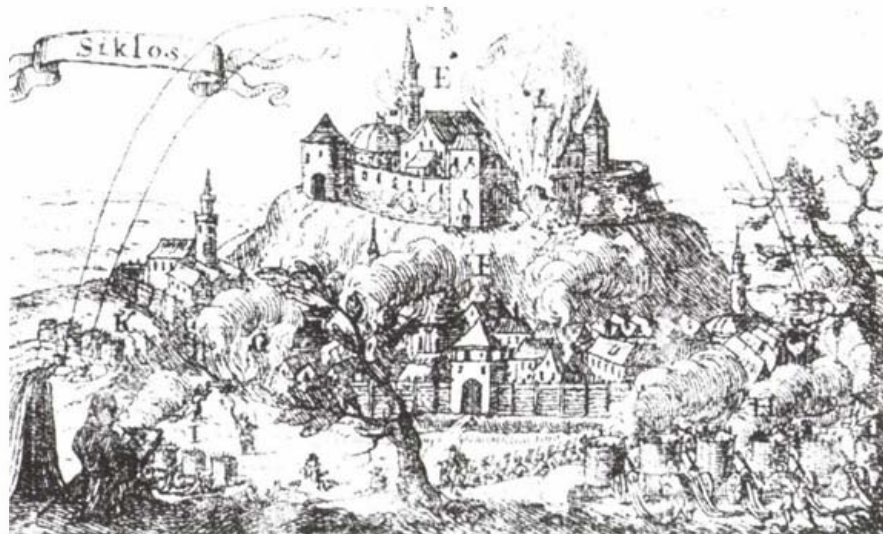
Hivatali elfoglaltsága miatt Batthyány nem sok időt tölthetett Siklóson. A megalakult országgyűlés munkájában Pesten néhány alkalommal főrendként vett részt. Itt sem maradhatott, ügyei Baranyába szólították, ahol szervezte a nemzetőrséget, majd a honvéd zászlóaljkat. Amikor a baranyai nemzetőrök nagy részét Bácskába rendelik, magukkal viszik a Batthyáynak Vörösmarty által említett négy ágyúját, amiket a tulajdonos saját költségén fölszereltetett, kiszolgálásukra Siklóson toboroztak és képeztek ki tüzéreket. Batthyány személyesen is megjelent Bácskában.

A Horvátország felől várható katonai betörés szükségessé tette az országhatárt jelentő Dráva-vonal védelmének megszervezését. A szervezőmunkát Batthyány nagyrészt a siklósi várból irányította. A Dráván Somogy megyében átkelt Roth és Filipovics tábornokok által vezetett horvát dandár mozgását élénk figyelemmel kísérte, majd ellenük „kisháborút” szervezett. A dandár Siklóst elkerülte. A Pécs (melynek védelmére a város tanácsa kérelmére, nem rendezkedett be) – Sásd – Székesfehérvár irányába mozgó alakulatot a baranyai nemzetőrök megtámadták, elfoglalták lőszerszállítmányát és foglyokat ejtettek. A baranyai védelem központja ekkor már Mohács volt, majd a dandár átvonulása után Pécs. Batthyány, mint a védelem irányítója volt e helyszíneken jelen.

Siklós, mint Batthyány főispáni és kormánybiztosi tevékenységének helyszíne 1848 októberében is szerepet kapott. Siklóson fogalmazódott meg Batthyányban az eszéki várba történő bevonulás terve, melyet aztán teljesen öntevékenyen, saját elhatározásából meg is valósított. A baranyai honvédekkel 1848. október 22-én este, a várbeli polgárok éljenzése és fáklyáknak fénye mellett történt a bevonulás.

Siklóra Batthyány életében már nem térhetett vissza. A szabadságharc idején újabb feladatokat kapott, melyek teljesítése földrajzi értelemben egyre messzebb vitte a várostól. Siklós-hoz való érzelmi kötődése azonban nem változott, annak ellenére, hogy 1851-ben hadbírószági ítélettel megfosztották összes birtokától. Életétől azért nem, mert a halálos ítéletét távollétében csak jelképesen lehetett végrehajtani. Párizsban, az emigrációban bizonyára felmerült benne életének Siklóson történő folytatásának terve, amikor az uralkodótól egy szolid élet lehetőségét kérte Magyarországon. Kérelmében döntés valószínűleg nem született, közbejött halála azt tárgytalanná tette.

Siklóson máig őriznek számára egy helyet, egy padot a református templomban. Magyarországon egyedül itt ismerték születésének helyét, itt őriztek egy kivonatot haláláról a Párizs I. kerületi anyakönyvi hivatalától. Batthyány munkássága jelentős helyet kapott a város történetét tárgyaló monográfiákban. A közvélemény ismerte a városhoz kötődő tevékenységét. Ta-

lán ennek is köszönhető a Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör kezdeményezésének sikere 1981-ben, majd azt követő években is a március 15-én tartott konferenciáknak, ahol Batthyány Kázmér szerepét több alkalommal is tárgyalták. Batthyányt még 1981-ben kamara-kiállításon mutatták be a siklósi 2. számú iskolában, amely felvette Batthyány Kázmér nevét. A várban, 1982-ben egy nagyobb méretű kiállítást is sikerült megvalósítani.

Ilyen előzmények után érkezett a hír, hogy a Montmartre-temetőben lévő sírját építkezés miatt lebontják. Ekkor fogalmazódott meg hazahozatalának terve, amit a várbaráti kör, a párt- és az állami vezetők elfogadtak, a megvalósítás zöld utat kapott. 1986 végére az ügy állami feladattá vált. A kihantolás 1987. március 10-én történt, másnap a hamvakat hazaszállították. Az operatív feladatokat a Baranya Megyei Tanács Művelődési Osztálya szervezésében egy bizottság végezte. Háromnapos programot dolgoztak ki, mely során, 1987. június 6-án, Batthyány születésének 180. évfordulóján, gyászszerterítés keretében hamvait a siklósi gótikus várkapornába helyezték el. Az ünnepségsorozat országos jelentőséget kapott. A várudvaron mintegy ötezer ember kísérte végig az eseményeket. Siklós városa és a vár nemzeti színekbe öltözött. A várban és a városban Batthyány végre végleges nyugalomra lelt. A város magáénak érezte őt az ünnepségek idején, de azóta is. Batthyány Kázmér tulajdonképpen „tanúja” lett a város fontosabb eseményeinek, emléke valamilyen formában gyakran jut szerephez. Személye körül hiteles alapokon nyugvó, egészséges kultusz van kialakulóban. A vár „urává” Batthyány igazán díszsírhelyének elfoglalása után lett.

Dr. Füzes Miklós

A Drávaszög

A Kárpát-medence közepén, a Duna és a Dráva egyesbeszakadásánál, ott kell keresni azt a háromszög alakú területet, ahol a honfoglalás óta magyarok élnek. A néprajztudományban Drávaszögnek nevezzük a Duna és a Dráva közötti területet, mely ma a Horvát Köztársaság része. Homogén nyelvi környezetben él ott a horvátországi magyarság egyharmada, körülbelül nyolcezer lélek. A másik kétharmad az ország egyéb területein, szórványokban található. A Duna közeli részeken enyhe dombok találhatók. Ezeket már a rómaiak gazdag szőlőkultúrát honosítottak meg, s ez a hagyomány azóta sem szakadt meg. A terület déli részén más mezőgazdasági kultúra honosodott meg. A síkságon gabonát termesztettek. A folyók kiöntéseiben, a sok tóban halászat folyt emberemlékezet óta.

Kicsiny, de jómódú települések épültek itt gazdag házsorokkal és csinos templomokkal, melyek mindenkor fontos szerepet töltek be: némely isteni hajlék alapjait még István király uralkodása táján rakták le, s azóta is szilárdan állnak. Ezek az Isten-házak azonban nem csak vallástörténeti objektumok és szakrális helyek. Annál jóval többek: művelődési szerepük van. A XVI. században például a nyiladozó anyanyelvű kultúra alapkövei között a helyük: prédikátorai közül ugyanis némelyek egyben a magyar nyelvű irodalom értő művelői voltak. Az egyházak kebelében működő iskolák ugyancsak az anyanyelvű kultúra bőséggel csobogó forrásai. Olyan pallók, amelyek a paraszti és mezővárosi fiatalok legtehetségesebbjeit a tanult értelmiségiek közé vezették.

A vidéken két fontos település alakult ki a XVI. századra. a Dunához közel található *Vörösmart* és *Laskó*, amely tőle délre fekszik. Mindkét helynek volt jó vízi útja, kikötővel is rendelkeztek. A régi források oppidumként emlegetik őket. Gazdasági és kulturális központok lettek, lakosai felismerték, hogy nem elég gazdagnak lenni. Iskolákat alapítottak, mert úgy vélték, hogy a nehéz időkben a tudomány, a kultúra megvédi őket, és a túlélés szerepe lehet. A XVI. században nagyon sokan voltak, akik ezekből a kolostori és falusi iskolákból eljutottak európai egyetemekre. A magyar irodalomtörténet, a művelődés- és egyháztörténet számos kiemelkedő egyénisége indult el a Drávaszögből (pl. Vörösmarty Mihály, a magyar barokk próza alapjának lerakója, Laskai Demeter, a második legrégebb verses nyelvemlékünk írója, Laskai Osvát, a Ferenc-rend magyarországi vezetője elismert egyházi író, Laskai János, aki Ezópust ismertette meg a magyar olvasóval, Laskai Csókás Péter, aki Calepinus tíznyelvű szótá-